

Roek *Corvus frugilegus* neemt weer toe in Nederland

Population recovery of Rook *Corvus frugilegus* in the Netherlands

DIRECTIE NMF

Na de Tweede Wereldoorlog is een sterke daling opgetreden in het aantal in Nederland broedende Roeken. In tegenstelling tot de berichten uit de BR Duitsland, waar de Roek vanwege zijn bedreigde status in 1986 tot vogel van het jaar werd uitgeroepen, heeft in Nederland de stand van de Roek sinds 1970 weer een gunstige wending genomen.

Op 1 januari 1943 werd de Roek, die toen als soort was opgenomen in de Vogelwet 1936, onbeschermd verklaard. Vanwege lawaaioverlast en schade aan landbouwgewassen werden er sindsdien op grote schaal nesten verstoord. Tijdens de broedtijd werden zelfs gerichte bestrijdingsacties georganiseerd. Daarnaast werd een premie voor volwassen Roeken uitgelooft om zo door bejaging de stand te kunnen beperken. Deze bestrijdingsacties zijn vanaf 1960 geleidelijk aan beëindigd. Bij de wijziging van de Jachtwet in 1954 werd de Roek van de Vogelwet overgebracht naar de Jachtwet en geplaatst in de categorie "schadelijk wild". Bij de wijziging van de Jachtwet in 1977 werd de Roek in de categorie "overig wild" geplaatst. Sinds dat jaar is de jacht op de Roek niet meer geopend.

In 1924, 1936 en 1944 werden in verband met klachten over Roeken uit landbouwkringen door de Plantenziektenkundige Dienst tellingen georganiseerd om het aantal roekenkolonies en het aantal nesten te bepalen. Vanaf de jaren vijftig zijn door de toenmalige directie Faunabeheer van het ministerie van Landbouw en Visserij min of meer regelmatig tellingen van Roeken uitgevoerd. In de jaren zestig zijn onder auspiciën van het Contactorgaan voor Vogelstudie van de Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging inventarisaties van roekenkolonies verricht (Feijen 1976). Vanaf 1970 is elke vijf jaar door het Ministerie van Landbouw en Visserij de plaats van kolonies en aantallen nesten vastgelegd (Koelink & Laheij 1976, Peeraer 1981, 1986). In deze bijdrage zijn de gegevens uit 1970-85 samengevat.

Methode

De tellingen werden jaarlijks georganiseerd, maar alleen eens in de vijf jaar volledig gepubliceerd. De coördinatie en uitvoering berustte bij ambtenaren van het Ministerie van Landbouw en Visserij in de provincie. Daarnaast is ook gebruik gemaakt van kennis van derden. Het is mogelijk dat hier en daar een kolonie is gemist, met name

waar niet jaarlijks werd geïnventariseerd, maar gezien de dekking van de tellers over het land, kan dat nooit een groot aantal zijn geweest. Het begin van een nieuwe vestiging kan ook aan de aandacht zijn ontsnapt. Nadien vonden zonedig correcties plaats. Sinds 1985 wordt voor de plaatsbepaling van de kolonies gebruik gemaakt van een aanduiding met atlasblokken en Amersfoort-coördinaten. Daarvoor geschiedde dit door een aanduiding van gemeente en straat.

Bij de tellingen zijn steeds alle aanwezige nesten geteld zonder erop te letten of deze nesten ook werkelijk door broedparen waren bezet (bekend is dat tweede-kalenderjaar vogels een speelnest kunnen hebben, zonder daadwerkelijk tot broeden te komen, zie Feijen 1976).

Resultaten

Hoewel de tellingen vóór de Tweede Wereldoorlog niet als volledig mogen worden aangemerkt, werden in 1924 *c.* 30 000 en in 1936 *c.* 40 000 nesten geteld (Feijen 1976). In 1944 werden 40 567 nesten geteld. Deze telling mag als vrij volledig worden omschreven (Feijen 1976). In de jaren vijftig en zestig vond een sterke daling plaats van het aantal nesten, die vooral werd veroorzaakt door het gebruik van zaadontsmettingsmiddelen met gechlorreerde koolwaterstoffen en methylohoudende kwikverbindingen (Koelink & Laheij 1976, Spaans 1983). Ook in andere Europese landen werd als gevolg van het gebruik van deze stoffen een achteruitgang geconstateerd (o. a. Malmberg 1973). In Nederland werden in 1969 de meest gewraakte zaadontsmettingsmiddelen verboden en vervangen

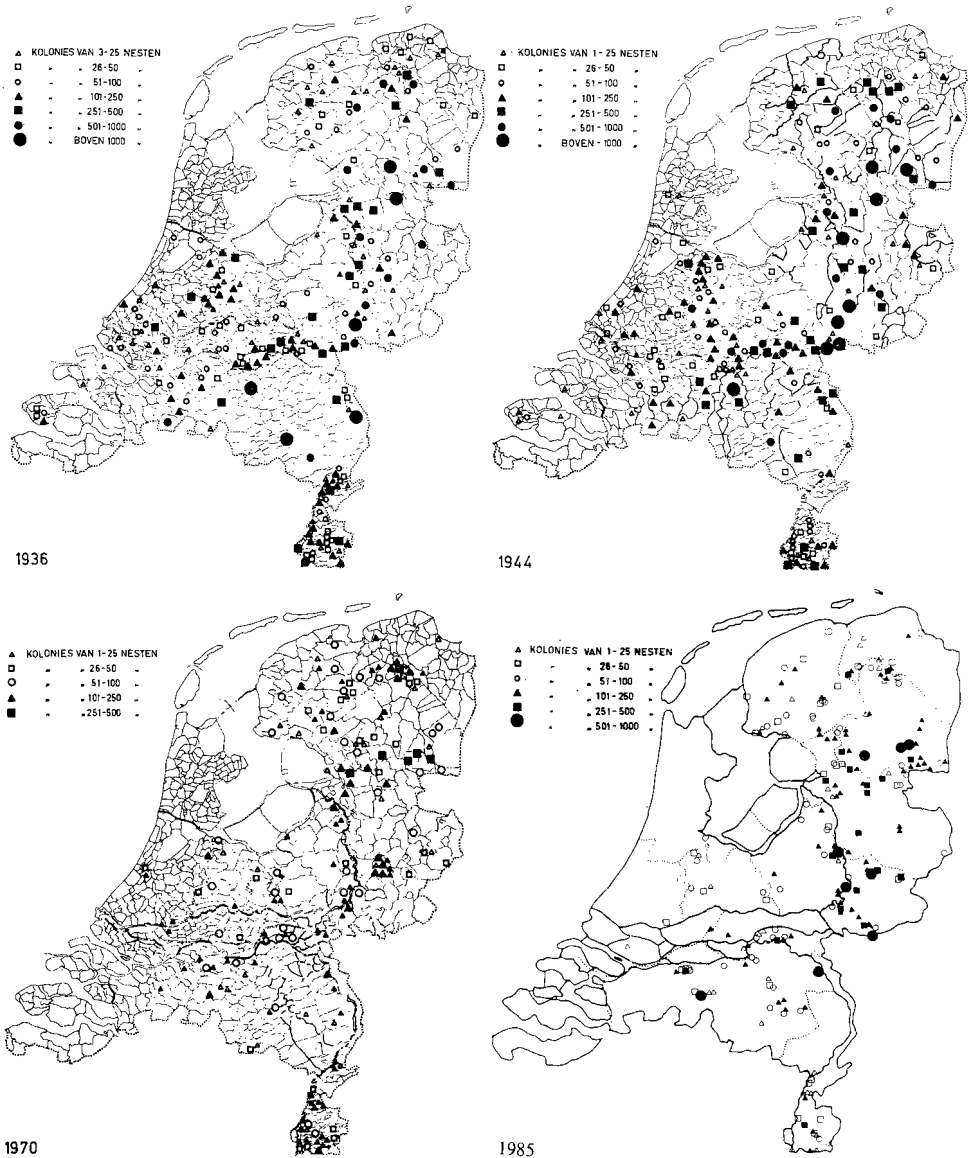
Tabel 1. Aantal nesten (tussen haakjes aantal kolonies) van de Roek in 1970-85. *Numbers of nests (numbers of colonies in parentheses) of the Rook in 1970-85.*

Provincies	1970	1975	1980	1985
Groningen	846 (9)	646 (7)	1078 (14)	1285 (13)
Friesland	1564 (23)	1215 (30)	1839 (28)	1847 (25)
Drenthe	3009 (29)	3725 (38)	5965 (37)	6708 (48)
Overijssel	1646 (24)	1197 (9)	2349 (22)	3882 (31)
Gelderland	2048 (45)	2320 (43)	5327 (42)	9460 (63)
Utrecht	325 (7)	252 (7)	247 (7)	400 (10)
N-Holland	60 (1)	54 (1)	142 (2)	86 (1)
Z-Holland	68 (6)	111 (2)	126 (3)	173 (3)
N-Brabant	728 (17)	742 (22)	2005 (27)	3154 (31)
Limburg	476 (23)	667 (20)	937 (19)	1201 (20)
Totaal	10770 (184)	10929 (179)	20015 (201)	28196 (245)

door minder schadelijke stoffen. In 1970 bedroeg het aantal nesten nog maar een kleine 11 000. Op grond van de daling van het aantal nesten met c. 80% in de periode 1950-70 werd in 1977 de bejaging van de Roek beëindigd. Tussen 1970 en 1975 bleef landelijk het aantal roekenesten ongeveer gelijk (tabel 1). Daarna trad een herstel op. Lokaal, zoals in Drenthe, was dat al eerder het geval. In 1980 bleek het aantal kolonies met ruim 20 te zijn toegenomen. Er werden toen ruim 20 000 nesten geteld. In 1985 bleek dat het aantal kolonies opnieuw

met ruim 40 was toegenomen. Het aantal nesten bedroeg toen ruim 28 000 (tabel 1).

De toename van het aantal nesten was met meer dan 300% het sterkst in Gelderland en Noord-Brabant, gevolgd door Drenthe (figuur 1). In Utrecht en Noord-Holland is nauwelijks sprake geweest van een vooruitgang. In de andere provincies bedroeg de stand anderhalf keer de uitgangssituatie in 1970. Het aantal kolonies met minder dan 250 nesten is in de periode 1970-85 licht toegenomen. Deze toename komt vooral op conto van de pro-

Figuur 2. Verspreiding van de Roek in 1936, 1944, 1970 (Feijen 1976) en 1985 (Peeraer 1986). *Distribution of the Rook in 1936, 1944, 1970 and 1985.*

Tabel 2. Grootte van de roekenkolonies in 1970-85. *Size of rookeries in 1970-85.*

Provincies	<250 nesten				250-500 nesten				>500 nesten			
	1970	1975	1980	1985	1970	1975	1980	1985	1970	1975	1980	1985
Groningen	8	7	13	11	1	0	1	2	0	0	0	0
Friesland	22	30	28	25	1	0	0	0	0	0	0	0
Drenthe	25	33	30	42	4	4	4	3	0	1	3	3
Overijssel	24	8	20	26	0	1	2	5	0	0	0	0
Gelderland	45	42	37	52	0	1	5	7	0	0	0	4
Utrecht	7	7	7	10	0	0	0	0	0	0	0	0
Noord-Holland	1	1	2	1	0	0	0	0	0	0	0	0
Zuid-Holland	6	2	3	3	0	0	0	0	0	0	0	0
Noord-Brabant	17	22	24	28	0	0	3	1	0	0	0	2
Limburg	23	20	19	19	0	0	0	1	0	0	0	0
Totaal	178	172	183	217	6	6	15	19	0	1	3	9

vincies met de grootste aantallen nesten (tabel 2). In Gelderland en Overijssel is in dezelfde periode ook het aantal kolonies met 250-500 nesten sterk toegenomen. In 1975 was er in Nederland voor het eerst na het dieptepunt weer een kolonie met meer dan 500 nesten. In 1985 waren dat er al weer negen.

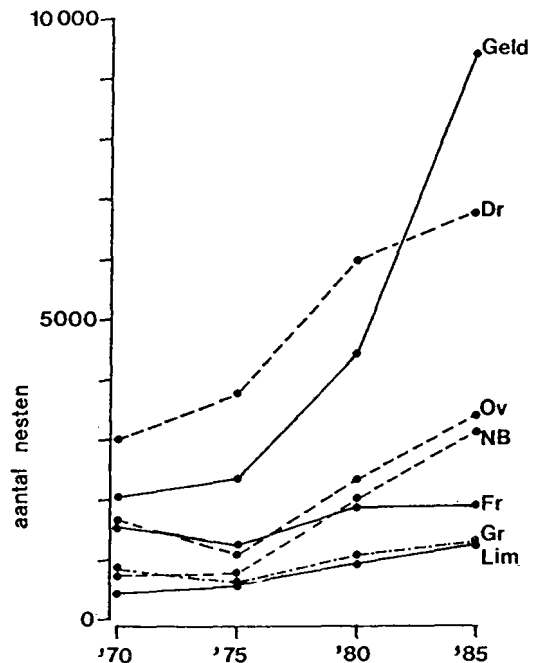
In Friesland en Noord-Holland bleef het aantal kolonies ongeveer stabiel. In Limburg en in Zuid-Holland nam het aantal kolonies zelfs af, ondanks een toename van het aantal nesten. De toename van het aantal nesten en het aantal kolonies verliep dus niet parallel. De gemiddelde grootte van de kolonies nam toe van 59 in 1970 tot 115 in 1985. Blijkbaar vond de toename eerst binnen de kolonies plaats en pas nadien door het ontstaan van nieuwe kolonies.

In 1936 en 1944 kwam de Roek in grote delen van Nederland als broedvogel voor (figuur 2). De soort ontbrak toen op de Waddeneilanden en vrijwel geheel ten noorden van het Noordzeekanaal. In Zeeland, op de Veluwe, in Oost-Utrecht en in Oost-Brabant was het toen een schaarse broedvogel. De meeste grote kolonies kwamen voor in Drenthe en langs de Grote Rivieren. In 1970 kwam de Roek vrijwel alleen nog maar voor ten oosten van de lijn Leeuwarden-Breda (figuur 2). In Zeeland was de soort verdwenen als broedvogel. Kolonies groter dan 250 nesten kwamen toen nog vrijwel uitsluitend voor in Zuid-Drenthe en in de Kop van Overijssel. In 1985 kwam de soort als broedvogel nog steeds vrijwel alleen ten oosten van de lijn Leeuwarden-Breda voor. Grote kolonies bevonden zich toen niet alleen in Zuid-Drenthe en in de Kop van Overijssel, maar ook in Gelderland en in Noord-Brabant. In het westen van het land lijkt de situatie zelfs verslechterd met het verdwijnen van de meest westelijke kolonies in Leiden.

Discussie

Wijzigingen in de bestaande verspreiding van kolonies kunnen ontstaan door verstoring in het

broedseizoen of door kap van nestbomen. Daarnaast hebben zich in de afgelopen tien jaar ook spontaan nieuwe vestigingen ontwikkeld. Deze veranderingen in het verspreidingspatroon zullen niet altijd op tijd zijn onderkend. Voorts mag worden aangenomen dat enkele kolonies volledig aan de aandacht zullen zijn ontsnapt. Ondanks deze onvolkomenheden mag worden gesteld dat het landelijke verspreidingsbeeld voor 1970-85 en de trend voor deze periode, globaal genomen correct zijn.

Figuur 1. Aantal nesten (logarithmisch uitgezet) in provincies met meer dan tien roekenkolonies in 1970-85. *Numbers of nests (logarithmical scale) in provinces with more than ten rookeries in 1970-85.*

In 1970 werd het aantal Roeken in Nederland op bijna 11 000 bepaald (Koelink & Laheij 1976, Peeraer 1981). In 1975 werden er door het Ministerie van Landbouw en Visserij eveneens zo'n 11 000 geteld. In 1970-73 was echter al een toename vastgesteld tot ruim 11 000 (Koelink & Laheij 1976). Aangenomen mag worden dat er in 1975 kolonies zijn gemist. Op grond hiervan werd eerder al het aantal paren in 1975 op 12 000 geschat (Spaans 1979). Ook in 1980 en 1985 zullen er kolonies zijn gemist of onderteld. Op grond hiervan wordt de Nederlandse populatie in 1980 en 1985 op 21 000, respectievelijk 30 000 geschat.

De vooruitgang in de periode 1970-85 is evident. Dit zal allereerst een gevolg kunnen zijn van het verbod op voor de vogels schadelijke zaadontsmetingsmiddelen aan het einde van de jaren zestig. Ook bij andere vogelsoorten is sinds dit verbod een vooruitgang vastgesteld. (o.a. Hengeveld & Koeman 1987). Het is opvallend dat het herstel niet overal tegelijk heeft plaatsgevonden. In Groningen, Friesland, Overijssel, Utrecht en Noord-Holland gebeurde dat pas na 1975. In Drenthe begon het herstel direct na het verbod op de gewraakte middelen. Een eenduidige verklaring voor de regionale verschillen is moeilijk te geven. Men kan denken aan verschillen in de mate waarin de middelen zijn gebruikt, de soort tot 1977 is bestreden en aan verschillen in vitaliteit van lokale populaties. Het feit dat sinds 1977 de jacht op de soort niet meer is geopend, zou mogelijk een bijdrage kunnen hebben geleverd aan de snellere groei sinds de tweede helft van de jaren zeventig.

Het herstel van de populatie heeft zich vrijwel uitsluitend voorgedaan in de oostelijke helft van Nederland. Hier wordt een combinatie van graslanden en bouwlanden aangetroffen, die in de westelijke helft vrijwel ontbreekt. Daar is het veelal grasland of bouwland. Deze combinatie van grondgebruik is van belang voor de Roeken. Op het grasland kunnen zij dierlijk voedsel bemachtigen en op de bouwlanden plantaardig (Koelink & Laheij 1976, Aerts & Spaans 1987a, 1987b). Dit kan ook het schaarser voorkomen in het westen in het verleden verklaren.

In het oosten van ons land huizen vanouds de meeste Roeken. Hier heeft zich het herstel in alle delen voorgedaan. Dit herstel vond veelal eerst plaats door een groei van bestaande kolonies en pas daarna door het ontstaan van nieuwe kolonies. Geleidelijk aan werden zo naast voorheen verlaten kolonies, ook gebieden gekoloniseerd die voorheen er geen herbergden. Hieruit kan de sterke toename in Noord-Brabant worden verklaard.

Summary

After 1950, the numbers of Rooks in the Netherlands declined with 80% up to over 10 000 nests in 1970. After a ban on certain seed dressings in 1969 and possibly also the ban on shooting in 1977, the population recovered, albeit at first rather slowly (tab. 1, fig. 1). The total population in 1970, 1975, 1980, and 1985 was estimated at 11 000, 12 000, 21 000, and 30 000 breeding pairs, respectively. The numbers of colonies also increased, but not as fast as the numbers of nests (tab. 2). In the 1950s and 1960s, the Rook disappeared nearly completely in the western part of the Netherlands, while in the eastern part a strong decline took place. After 1970, a recovery took mainly place in the eastern part (fig. 2). In the western part no recolonization was noticed.

Literatuur

- AERTS M. A. P. A. & SPAANS A. L. 1987a. Terreinkeuze van voedselzoekende Roeken *Corvus frugilegus* in Zuidoost-Drenthe. *Limosa* 60: 123-128.
- 1987b. Verspreidingspatroon van de Roek *Corvus frugilegus* in Zuidoost-Drenthe. *Limosa* 60: 169-174.
- FEIJEN H. R. 1976. Over het voedsel, het voorkomen en de achteruitgang van de Roek *Corvus frugilegus* in Nederland. *Limosa* 49: 28-67.
- HENGEVELD R. & KOEMAN J. H. 1987. Indicator species: the prediction of deleterious effects in spatially and temporally heterogeneous species ranges. *Proceedings Computers in Biogeography*, Linz.
- KOELINK R. & LAHEIJ H. 1976. Landschapsoecologisch onderzoek van de Roek. Landbouwhogeschool, Wageningen.
- MALMBERG T. 1973. Pesticides and the Rook *Corvus frugilegus* in Scania, Sweden, between 1955 and 1970. *Oikos* 24: 377-387.
- PEERAER A. M. 1981. Inventarisatie van de Roek in Nederland in de jaren 1970, 1975 en 1980. Directie Faunabeheer, Zoetermeer.
- 1986. Inventarisatie van de Roek in Nederland in de jaren 1970, 1975, 1980 en 1985. Directie Natuur, Milieu en Faunabeheer, 's Gravenhage.
- SPAANS A. L. 1979. Roek (*Corvus frugilegus*). In R. M. TEIXEIRA, Atlas van de Nederlandse broedvogels, p. 354-355. Natuurmonumenten, 's-Graveland.
- 1983. Roek (*Corvus frugilegus*). In RIJKSINSTITUUT VOOR NATUURBEHEER, Natuurbeheer in Nederland; Dieren, p. 205-208. Pudoc, Wageningen.

---

*Directie Natuur, Milieu en Faunabeheer,
Ministerie van Landbouw en Visserij,
Postbus 20401,
2500 EK 's-Gravenhage*

Aanvaard voor opname 14 juli 1988